

Músics italians del Teatre del Pallol

Gairebé totes les formacions orquestrals que varen actuar a Girona al segle XIX comptaven amb algun músic italià

A mitjans del segle XIX, quan va començar el Risorgimento, Itàlia estava de moda a tot Europa i, de la mateixa manera que en l'esfera política Giuseppe Garibaldi era conegut a totes les cancelleries, en l'àmbit cultural les òperes italianes eren representades en els escenaris més prestigiosos del continent. Així doncs, Rossini, Bellini, Donizetti i Verdi es varen convertir, aquells anys, en autors de culte que eren venerats a tot arreu, i Girona no va voler quedar-se al marge d'aquesta moda.

Text i font de les imatges > **JOAN BARBARÀ**, estudiós de la presència italiana a Girona

Des dels anys vint d'aquella centúria, es va anar introduint en el període de descans de les funcions teatrals un costum que s'anunciava en els programes de mà i cartells de l'època: «Se cantarà dúo italiano». Això volia dir que artistes sense especificar interpretaven àries i duos d'òpera per amenitzar els entreactes de les representacions, independentment que fossin melodrames, comèdies o sainets.

Aquest costum de cantar fragments d'òpera va anar reeixint, i aquesta música, a més a més de sentir-se en el teatre, es va anar introduint en les formacions musicals, com ara en les bandes militars, que la varen incorporar en el seu repertori i la varen divulgar. Així doncs, a Girona, no era estrany aquells anys sentir grups corals, intèrprets solistes i fins i tot cobles de sardanes tocar en carrers i places el *Va, pensiero* i molts altres temes operístics que, a còpia d'anar-los sentint, es varen anar fent molt populars.

El coneixement parcial d'òperes va apropar molta gent a aquest gènere musical i va fer que, en primer lloc, les elits i, després, també el gran públic, sentissin el desig i, sobretot, la curiositat, de conèixer no tan sols fragments d'òpera sinó també òperes senceres.

Anna Costal, Joan Gay i Joaquim Ra-

>> Imatge de Norma conservada en el museu de la Scala de Milà.

basada, professors de l'Escola Superior de Música de Catalunya, en el llibre que varen publicar l'any 2010 sobre la història del Teatre Municipal (*Òpera, espectacle, ciutat: La inauguració del Teatre Municipal de Girona l'any 1860*) expliquen que la primera òpera completa que es va poder veure a Girona va ser *Norma*, de Bellini, que es va estrenar al Teatre del Pallol el 1839. En els anys següents, el Teatre de

Comèdies va acollir, entre molts altres títols, èxits com ara *Il barbiere di Siviglia* (1841), de Rossini, *Ernani* i *Nabucco* (1846), de Verdi, i *Lucia di Lammermoor*, de Gaetano Donizetti, l'òpera preferida del públic gironí, que va ser estrenada a la ciutat el 28 d'abril de 1842.

Una orquestra estable

Fins al segle XIX, bandes militars al marge, l'única formació de música estable que hi havia a Girona era la capella de la catedral, que estava formada per un grup de cantaires i instrumentistes dirigits per un mestre de capella. Hi tenia un paper especialment destacat l'organista, que no tan sols havia de tocar l'orgue en les celebracions litúrgiques, sinó que, a més a més, havia de compondre música i interpretar-la, ensenyar a tocar diferents instruments als escolans i substituir el mestre de capella quan calgués.

A finals del segle XVIII i durant la primera meitat del XIX, amb la caiguda de l'Antic Règim i l'ascens social de la burgesia, es construïren arreu d'Europa, a l'Estat i també a Catalunya molts teatres en els quals es representaven obres clàssiques i també òperes. Atès que programar òperes i sarsueles no era un fet extraordinari, sinó que cada cop va anar sent més habitual, alguns d'aquests

>> A l'actual plaça del Pallol hi havia el Teatre de Comèdies.

teatres es plantejaren tenir una formació musical estable. En aquest sentit, Girona va ser un dels primers llocs de l'Estat que va tenir una orquestra permanent, des de 1847, primer al Teatre del Pallol, després a l'Odeon i, finalment, també al Teatre de la Reina, actual Teatre Municipal que, no ho oblidem, inicialment va ser concebut com un teatre líric dedicat prioritàriament a fer-hi representacions d'òperes i sarsueles. Així doncs, des de 1847, l'Ajuntament contractava, semestralment, músics per al teatre. D'aquesta manera, Girona va poder comptar amb professionals de la música que, per primera vegada, no depenien ni de l'estament religiós ni del militar.

En el llibre en què relaten la història del Teatre Municipal, Anna Costal, Joan Gay i Joaquim Rabaseda parlen de la tasca important que feien els músics instrumentistes que tenien en plantilla els diferents teatres al segle XIX: «Eren els encarregats de tocar la simfonia o obertura abans de començar l'obra, interpretaven els himnes adients a cada circumstància política i, naturalment, acompanyaven els cantants quan feia al cas. En algunes ocasions, com ara els estius, realitzaven acadèmies de música, que seria el més semblant als actuals concerts».

Bona part del segle XIX va coincidir amb un moment de gran esplendor del gènere teatral d'origen italià. Alhora, també, varen sorgir grans compositors d'òpera, de la mateixa procedència, que estrenaven les seves composicions en els millors teatres del continent. La precarietat econòmica, l'enorme pressió demogràfica i la inestabilitat política del moment varen empènyer a una autèntica gernació de ciutadans transalpins a l'emigració o a l'exili. Tot aquest cúmul de circumstàncies va provocar que molts artistes, entre ells, pintors, escenògrafs, actors, músics i comedians de gran talent, deixessin Itàlia i s'escampessin per Europa i Amèrica a la recerca d'un futur millor. Alguns d'aquests artistes, sobretot músics, aquells anys varen fer cap a Girona.

Pietro Donatutti i Francesco Berini, els primers referents

El fet que, al llarg de bona part del segle XIX, la programació regular del teatre estigués farcida d'òperes italianes va afavorir que gairebé totes les formacions orquestrals que va tenir el teatre de Girona al llarg del segle XIX comptessin amb algun músic d'origen italià.

Pietro Donatutti va ser-ne el primer. Era un intèrpret que tenia una sòlida formació clàssica, adquirida en el conservatori de Bolonya, on havia estudiat al costat de mestres virtuoses. Després d'actuar amb èxit en el Liceu Filharmònicodramàtic de Barcelona el 1839, on era el *primo violino capo e direttore dell'orchestra*, va arribar a Girona amb la seva dona, la soprano catalana Antonietta Aguiló, el 1840. Aquell any ambdós varen fer la temporada sencera, i així es varen guanyar el públic.

El mateix any que Donatutti, va arribar al Teatre del Pallol Francesco Berini i Magri, un altre músic italià de llarga trajectòria, que va tenir molt més recorregut a la ciutat. El professor Berini, que també havia fet carrera anteriorment a diversos coliseus barcelonins, a partir de 1840 actuà de primer violí i es feu càrrec de la direcció de l'orquestra del teatre.

Malgrat que el primer any de la dècada dels quaranta va ser molt mogut a l'Ajuntament de Girona (la ciutat va tenir tres batlles: Francesc Camps i Roger, Antoni Martí i Serra i Marià Cors i de Niubó), la corporació va voler reforçar el seu compromís amb la cultura, el teatre i, més concretament, amb la

música, amb la formació d'una orquestra permanent, i va convocar sis beques per a nens de famílies pobres. Francesco Berini va ser el professor contractat pel consistori que es va encarregar d'iniciar aquells marrecs en el món de la música. Francesc Detrell, un dels nois als quals Berini va donar classes de solfeig, va arribar a professional i, ja l'any 1842, es va integrar en l'orquestra del teatre, actuant de *primo violino dei secondi* en la representació que es va fer a Girona de l'òpera *Lucia di Lammermoor*.

Francesco Berini va ser a Girona diverses temporades i després va marxar. Al cap d'uns anys, el 1854, va retornar a la ciutat formant part de la companyia de Giuseppe Sacca, que s'havia fet càrrec de l'explotació del Pallol. En aquesta segona etapa, en la qual també va dirigir l'orquestra del teatre, Berini anava acompanyat de la seva filla Giulia, que també participava a la formació fent de primera tiple absoluta.

A Beppe Sacca, que a banda de dirigir la companyia, també actuava a les funcions interpretant el paper de *caricato assoluto* (cantant que representa personatges còmics a l'òpera bufa), la mort el va sorprendre a Girona el 1856. Aquesta defunció inesperada va colpir la ciutat, i es va organitzar una col·lecta per tal de poder pagar l'enterrament, atès que l'empresari italià no tenia família. A la cerimònia d'inhumació varen participar-hi tots els músics de Girona (els del teatre i els de la catedral), que es varen

unir per tocar de forma desinteressada en el funeral.

Giovanni Battista di Franco

Entre 1849 i 1851, un altre empresari italià, Giovanni Battista di Franco, es va fer càrrec de la programació del Teatre del Pallol. Durant aquest període es posaren en escena multitud d'òperes. Aquest fet, òbviament, va delectar els amants del *bel canto*, que, aleshores, no eren pas pocs a la ciutat.

La companyia lírica de Di Franco estava formada per músics nacionals i transalpins. D'entre els italians que varen ser a Girona aquells anys, cal destacar tres fills de l'empresari: Corinna, que actuava de *prima donna*, i Achille i Clarice, que tenien un paper més secundari a les representacions. Altres membres de l'elenc d'artistes que varen venir d'Itàlia eren els cantants Achille Ardavani i la seva esposa, Elisa Tomassi, que arribaren a Girona procedents de Torí.

Els dos anys que la companyia de Di Franco va arrendar el teatre varen constituir l'apoteosi i varen consolidar l'afecció a l'òpera dels gironins. Anna Costal, Joan Gay i Joaquim Rabaseda esmenten en el seu llibre que, entre el 27 d'octubre i el 7 de novembre de 1850, en dotze dies, la companyia va programar dotze òperes i només en va repetir una: «Aquesta dada ja ens parla de la capacitat de la companyia per anar-les posant en escena a raó d'una diària, però també de l'interès dels espectadors per acudir-hi. Un públic que tenia criteri, que havia format els seus gustos, que valorava especialment la teatralitat i la qualitat vocal dels intèrprets».

Una altra habilitat que va tenir Di Franco els dos anys que va ser a Girona fou la de contractar puntualment l'actuació de solistes virtuoses, aprofitant que passaven per la ciutat de camí cap a França o Espanya. Així, entre 1849 i 1851, en el Teatre del Pallol es varen poder veure actuacions del clarinetista Tomasso Fassano, del violinista Antonio Bazzini, acompanyat de les *signorinas* Luchessi i Landi (pianista i cantant), i del violinista Antonio Benvenuti, que va actuar formant part d'un trio (violí, arpa i guitarra).

>> Vincenzo Bellini va compondre *Norma* el 1831.

>> Saló de l'elitista Casino Gerundense.

Silvestroni i Longoni, els que es quedaren

La majoria de músics italians que al llarg del segle XIX varen formar part de l'orquestra del teatre i de la companyia lírica varen fer-hi cap diverses temporades i alguns, fins i tot, s'hi varen estar anys, però foren molt pocs els que s'integraren en el teixit social de la ciutat, i encara menys els que varen acabar incorporant-s'hi definitivament.

Cal constatar que es varen produir matrimonis de músics italians a la ciutat. N'esmentarem tres, que coincideixen amb tres dels músics que varen romandre més temps a Girona: el d'Achille Ardavani i Elisa Tomassi, que es varen casar a la catedral el 17 d'agost de 1850; el del baríton Eugenio Longoni i la gironina Concepció Camps, que passaren per la vicaria el 23 de febrer de 1857, i el del tenor Antonio Silvestroni, que es va casar amb la gironina Maria Granés a la catedral el 31 d'agost de 1859. Aquesta família sí que va establir-se a Girona de manera permanent i, fent un seguiment del cens, es pot veure que els seus descendents varen continuar vivint a la ciutat durant diverses generacions.

Antonio Silvestroni i Eugenio Longoni no sols deixaren petjada a la vila sinó que també varen aconseguir introduir-se en els cercles més exclusius de la ciutat. Ambdós foren admesos (cosa gens fàcil) com a membres de l'elitista Casino Gerundense. Silvestroni hi va ser acceptat com a soci transeünt el 3 d'abril de 1858 i Longoni figura en els registres de l'entitat des del 1868. El baríton va formar part durant anys de la comissió

de música que organitzava balls, sessions de *bel canto* i vetllades musicals diverses en els elegants salons de la distingida societat del carrer de l'Albereda.

Durant aquells anys daurats, nobles i menestrals, propietaris, homes de negocis, industrials i burgesos de diversa procedència, militars, polítics i algun clergue es trobaven a la biblioteca del casino. Feien el vermut o el cafè en el bar, la partida a la terrassa quan feia bon temps, o comentaven en els passadissos les darreres notícies publicades a la premsa de Barcelona, Madrid o París que diàriament arribava a l'entitat.

No cal dir que el casino era un lloc ideal per fer-hi transaccions econòmiques i contactes personals, arranjar matrimonis entre les diferents famílies dirigents, fer amistats i crear complicitats diverses. Tot això ho va saber entendre Eugenio Longoni que, després d'haver triomfat com a *baritono assoluto* a la companyia lírica del Teatre de Comèdies, va aconseguir, l'any 1856, que l'alcalde Marià Hernández i de Nogués, un dels principals promotors del Teatre de la Reina, l'enviés a Milà, nomenat pel consistori, com a representant de

la companyia d'òpera. La seva missió consistia a contractar cantants per completar la formació lírica que havia de

cobrir la darrera temporada del Teatre del Pallol, abans que tanqués definitivament les portes l'any 1857.

>> Decorat de l'acte III de Lucia di Lammermoor.

>> Lucia di Lammermoor era l'òpera preferida dels gironins.

Lucia di
Lammermoor
Donizetti